

נתקבלו במערכת

מוריה. קובץ תורני לחידושי תורה והלכה גנוזות ראשונים ואחרונים ופרקי עיון ומחקר. שנה לז, שבט תשע"ח, גיליון א-ג (תכא-תכג). עורך: הרב אריה בוקסבוים. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ח. שפד עמ'. (02-6510627)

עוד גיליון מלא וגדוש בעשרות מאמרים תורניים מגדולי תורה ותלמידי חכמים שחיו על פני מאות שנים, מרס"ג - לקט פירושים שמקורם בגניזת קהיר שהחכם והחוקר רבי יהודה זייבלד מייחסם לו בסבירות גבוהה, עבור דרך 'בית דין של ארבעה' בעיר הגדולה פאס שנדרש לפסוק בעניין של פטור תלמיד חכם ממיסים מסוימים, וכלה בבירורי הלכה וסוגיות של רבנים בני דורנו. יש לציין את הדין המעמיק והמקיף כדרכו של הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א בעניין שני 'מנהגי ירושלים' שהיו שטעו ו'שידכו' ביניהם למרות שאין ביניהם קשר - נפילת אפיים גם במקום שאין בו ספר תורה, ואמירת 'מעין שבע' גם במקום שאינו מקום תפילה קבוע, ובהמשך דקדוקי הלכה בהגבחת התורה, בירור נוסף בעניין היתר פתיחת פקקי פלסטיק בשבת וגדרי 'מכה בפטיש', ועוד עניינים רבים. מעניין ביותר הוא המחקר התורני של הרב אליעזר גלינסקי, מהדיר ספר 'תורת חטאת' של הרמ"א, שמדקדק בזיהוי מעתיק כת"י שנעתק מכתב ידו של הרמ"א עוד לפני שנדפס ספר תורת חטאת וקובע שהוא תלמיד הרמ"א רבי דוד דרשן, ובהמשך מצליח הרב גלינסקי לעורר פקפוקים משמעותיים בדעה המקובלת היום שהפירוש הקצר לירושלמי מהדורת ונציה-קרוטושין הוא מעשה ידיו של אותו רבי דוד, חקירה תורנית במיטבה. יישר כוחם של הכותבים והעורכים.

סידור ארץ ישראל. הוגה וסודר מחדש מהחל ועד כלה עם מבואות, מקורות וביאורים. נוסד על מטבעות תפילה עתיקות של חכמי ארץ ישראל. עורך: יאיר שאקי. מהדורה שניה. ירושלים, תשע"ח. 297+48 עמ'. (052-8927348)

ממבט ראשון נראה מוזר שמישהו יוציא לאור סידור חדש ומהודר בנוסח שאין איש מתפלל בו בימינו. מדובר על סידור תפילה הכולל שחזור של נוסח ארץ ישראל העתיק על פי המובא בספרות חז"ל והגאונים, פיוטים עתיקים וקטעי גניזה, עד שפנים חדשות-ישנות באו לכאן. אולם המהדיר אינו מתכוון להוסיף נוסח לנוסחי התפילה הקיימים או לפתוח בית כנסת עם מנהגים חדשים-ישנים, אלא להפנות את תשומת לב המעיינים-בתפילתם מה היה קרוב לוודאי הגזע שממנו הסתעפו הנוסחים השונים, ולא מילתא זוטרתא היא. הסידור מלווה במבואות והסברים וציוני מקורות למכביר, אך עיקרו הוא נוסח התפילה עצמו, ואין עמוד בלי חידושים מרשימים. אפשר להאריך כאן בדוגמאות ככל אורכו של הסידור, שרוב הברכות והתפילות שבו כצפוי קצרות הרבה יותר מהמקובל היום, אפילו במנהג תימן המקורי ששמר על העיקר ולא קיבל לקרבו חלק ניכר מההוספות, גם כאלו שנתקבלו ברוב תפוצות ישראל. כך למשל נוסח ברכת 'אשר יצר' הוא: 'בא"י אמ"ה אשר יצרת את האדם בחכמה ועשית אותו נקבים נקבים חלולים חלולים כנוניות כנוניות, שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי

אפשר לו לחיות. בא"ה רופא כל בשר ומפליא לעשות'. ומסביר המהדיר ש'כוננויות' הן פיתולים וליפופים, ושהנוסח הזה רמוז בגמ' חולין נו, ב. ובהמשך ברכת המינים נוסחה: 'למשומדים אל תהי תקוה אם לא ישובו לתורתך, המינים כרגע יאבדו, ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו. בא"ה מכניע זדים'. ובמוסף ראש חודש הברכה המרכזית, ברכת קדושת היום, מסתיימת כך (אין נוסח מיוחד 'אתה יצרת' לשבת ר"ח, והנוסח עצמו קרוב מאוד לנוסח מוסף של ימים טובים): '...ונעשה לפניך את חובתנו תמידי יום וקרבת מוסף (בשבת: וקרבת שני מוספים). ברוך אתה ה', מקדש ישראל (השבת) וראשי חדשים (בר"ח ניסן: **וראש** ראשי חודשים [!]).' הסידור מסתיים ב'סדר תפילת השערים', תפילה מיוחדת מתקופת הגאונים שהייתה נאמרת מול שערי הר הבית. יהי רצון שזוכה להשבת השכינה לציון ולחידוש סדר העבודה, ואז אולי גם לתיקון נוסח תפילה אחד חדש-ישן לכל תפוצות ישראל על בסיס סידור זה.

חסד לאלפים. על סדר שולחן ערוך יורה דעה. מכתב יד, עם ציונים, מקורות והוספות. רבי אליעזר פאפו. ירושלים, אורות פלא, תשע"ח. 26 + תתקע עמ'. (02-6413780)

רבי אליעזר פאפו מפורסם בעיקר כמחבר הספר 'פלא יועץ'. הוא היה רב בייגוסלביה לפני למעלה ממאתיים שנה, וחיבר ספרים רבים נוספים, רק חלקם נדפסו עד דורנו. מכון 'אורות פלא' נטל על עצמו להוציא לאור את כתביו, וכבר הוציא לאור כמה כרכים ובהם מהדורות מדויקות ושלמות של הספרים 'דן ידין' על התורה, 'בית תפילה' - תפילות ובקשות, וליקוטים בשם 'אורות פלא' בכמה חלקים. הספר 'חסד לאלפים' שכולל אלפי הערות על כל שו"ע יו"ד יצא לאור בחלקו לפני כארבעים שנה, ועתה יצא לאור מכת"י בשלמותו, ובאופן מושלם - מבוא נרחב, מקורות וציונים והשוואות לספריו האחרים של המחבר, וכן פתיחת ראשי תיבות ופיסוק וקטוע ברורים ונוחים. המהדירים הקפידו לציין בהקדמתם את הספרים וגם את המהדורות בהם השתמש המחבר, ויש בכך תועלת גדולה במקום של צורך בבירור גריסה וכד'. הם מתארים את השתלשלותו ונדודיו של כתב היד של הספר, מדייקים מתי בדיוק כתב אותו המחבר ועוד, עבודה שלמה. מהדורה חדשה של הספר 'חסד לאלפים' על או"ח נמצאת לקראת סוף הכנתה, ועוד ידם של העורכים נטויה.

דולה ומשקה. לקט שיחות בענייני פורים שנאמרו מפי הגר"י הורוביץ זצוק"ל בבית המדרש דישיבת אופקים. נערך ונכתב ע"י תומר חיים בכר. אופקים, תשע"ח. 26 + תרו עמ'. (077-7141900)

הבחור תומר בכר הפתיע באחד מימי הפורים במהלך שנות לימודיו בישיבת אופקים את רבו ראש הישיבה הרב יעקב הורוביץ במשלוח מנות מיוחד - קונטרס ובו שיחות ראש הישיבה מוקלדות, ערוכות ומסודרות לפי נושאים וזמנים. הוא גרם לו לשמחה רבה, וזה היה תחילתו של מסע ארוך של שכתוב ועריכת סדרת ספרי 'דולה ומשקה', מסע שטרם הסתיים. כעת זוכה הרב בכר לפרסם כך עב-כרס על פורים וארבעת הפרשיות בסדרת ספרי המוסר והמחשבה הזו שכבר קנתה לה שם, ויש בכך סגירת מעגל מרגשת. עוד כך אחד, עשירי במספר, עתיד

להתפרסם על ענייני אבלות וחורבן הבית, ובהמשך יבואו החידושים על המסכתות ובהם הערותיו וחידושויו של גיסי הרב הורוביץ זצ"ל משנות לימודיו ואברכותו ושימושו כר"מ ב'ישיבת הנגב' שבנתיבות מראשיתה, ומל"ד השנים שבהם שימש כראש ישיבת אופקים, עד לפטירתו הכואבת בשנת תש"ע. עבודת העריכה כללה בנייה מחדש של מערכות שלמות על פי סיכומי תלמידים וסרטי הקלטה ורשימות של הרב זצ"ל עצמו, ובכשרונו וחריצותו עשה הרב בכך את מלאכתו אמונה. בסוף הספר נוספו דברי זיכרון מהנהגותיו המיוחדות של הרב הורוביץ זצ"ל בפורים ומדרכי השמחה המקוריות שהנהיג בישיבתו, כשבעיני העורך הרב בכך נראה שיום הפורים היה היום החשוב ביותר בשנה בעיני הרב הורוביץ זצ"ל, לא פחות. ישר כוחו של העורך המוכשר ושל צוות עוזריו, ויזכה לסיים את המלאכה בסדרת 'דולה ומשקה', וגם להוציא לאור, כברכת רבו, ספרי חידושי תורה משלו.

ממון ודין. פסקי דין של בתי דין לממונות. **זכויות יוצרים.** גיליון 6, אלול תשע"ז. הקליניקה לסיוע משפטי על פי המשפט העברי. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ז. 18 עמ'. (jewish.law@biu.ac.il)

כל שנה יוצאים לאור שני גיליונות של החוברת האלבומית הזו 'ממון ודין', המלקטת פסקי דין של בתי דין רבניים מגוונים שונים ומציגה אותם לציבור המתעניינים בביור ובקיצור, עם מקורות והסברים מתמצתים. הפעם הנושא הוא זכויות יוצרים, שהמיוחד בו שהוא אינו נושא הלכתי-ממוני קלאסי, מפני שכמעט שאין לו מקורות ברורים בהלכה, והבירורים ההלכתיים שבאחרונים כוללים אף דיוקים בלשונות של 'הסכמות' של רבנים מדורות עברו כמקור הלכתי, באין מקורות יותר חד משמעיים. בולט בעניין זה ההבדל העצום בין פוסקים ובתי דין בעלי גישה מרחיבה לכלל 'דינא דמלכותא דינא' (גם בארץ ישראל, גם במדינת ישראל, גם בזמן הזה, גם בחוקים שאינם נוגעים ישירות ל'מלכות', גם ביחס להכרעות בתי המשפט שאינם חקיקה ראשית וכו') לבין דיינים שמכריעים אך ורק לפי עיקר שורת הדין, וכל זה מתגלה כמין פסיפס מרתק למעיין בגיליון זה. גם כאן שיתוף הפעולה הרציני והמכבד בין תלמידי חכמים יושבי על מדין לבין אנשי אקדמיה מביא פירות משובחים ביותר, ויישר כוחם של העורכים והכותבים והמסייעים.

טוב רא'י המבואר. זבחים. ילקוט ביאורים חידושים הערות ודרושים של מרן הראי"ה קוק זצ"ל. עורך ראשי: הרב ברוך תאנה. ירושלים, מכון טוב ראיה, תשע"ז. רצד עמ'. (02-6285013)

אינסוף חידושים והערות וביאורים ותשובות ופסקים והגיגים בכל חלקי התורה כתב מרן הרב קוק זצ"ל בכל ימי חייו. מיעוטא דמיעוטא מהם נדפס כספרים ומאמרים בחייו, והרבה יותר מזה נדפס, וממשיך לצאת לאור, בשנים הרבות שעברו מאז פטירתו, והמעין עודנו זורם בשטף, והנפש לא תימלא. בשנת תשמ"ז יזם והוציא לאור הרב בנימין אלון זצ"ל, או ר"מ צעיר בישיבת עטרת כהנים ולימים מייסד וראש ישיבת 'בית אורות' על הר הצופים, איש תורה ואיש

ספר ואיש מעשה ואיש ציבור רב פעלים, יקר שביקרים, שהלך לבית עולמו לאחר יסורים קשים לפני שנה, את הכרך הראשון של סדרת 'טוב ראי' על מסכת שבת, ובה ליקוטים למדניים מכל כתבי מרן הרב זצ"ל שבדפוס ובכת"ל לפי סדר מסכת שבת עם הערות והוספות. סייע בידו מי שהיה אז תלמיד הישיבה ועתה איש חינוך ומרביץ תורה ידוע בירושלים הרב ברוך תאנה, ובמשך הזמן יצאו חידושי הראי"ה על כעשרים מסכתות בסדרת 'טוב ראי', חלקן אף במהדורות נוספות מתוקנות. הכרך האחרון לעת עתה, על מסכת זבחים, מתייחד בתוספת כמה קונטרסים ומאמרים בנוסף לחידושים המלוקטים על סדר המסכת עם הערות וביאורים והשלמות מכתבי בנו הרב צבי יהודה זצ"ל והוספות, ובהן הסכמת הראי"ה [שנכתבה על שמו של חותנו האדר"ת] לספר 'ליקוטי הלכות' של מרן החפץ חיים, 'קונטרס לימוד קודשים' שנדפס בראש שו"ת משפט כהן העוסק בקביעת היחס המיוחד ללימוד סדר קודשים, ועוד. בנוסף יצאו לאור לאחרונה ספרי 'טוב ראי' על מגילת קהלת ועל ספרי יהושע ושופטים, ועוד ידו של הרב תאנה נטויה.

בצל החכמה בצל הכסף. בירור הלכתי מקיף בפרטי דיני שותפות יששכר וזבולון. הרב אמיר שמעון זוזוט. ירושלים, הוצאת שם, תשע"ח. רעד עמ'. (zouzout5@walla.co.il)

הרב זוזוט הוא רב צבאי ותיק ובכיר, ובתפקידו עתה הוא האחראי על מערך הכשרות בצה"ל. במסגרת עיסוקו בתורה מעבר לתפקידו החשוב הוא שקוד כבר שנים ללמוד ולברר סוגיא מעשית מאוד לרבים - הצדדים ההלכתיים והעקרוניים והמחשבתיים של עיסוקת 'יששכר וזבולון', השיתוף הכלכלי והערכי והרוחני בין לומד התורה לבין מי שמתחייב להחזיק אותו כלכלית בתקופת לימודו. כ"ו פרקים בספר המקיף הזה, ובהם מתבררת השותפות הראויה ודרכי יישומה לתועלת כל הצדדים, כולל פרטי הלכה בשותפות מיוחדת זו, השתתפות של נשים בה, האפשרות לשותפות בענייני מצוה אחרים, ואף נוסחאות של הסכמים כאלו מגדולי ישראל בדורות האחרונים, מהרב החח"ם בעל 'שדי חמד' ועד הרב שך, זכר כולם לברכה. השורה התחתונה היא שלא מדובר במין הערמת צדקה מתוחכמת ואלגנטית, אלא בשיתוף אמיתי של לומד התורה, שבלי סיוע זה היה נאלץ לצמצם מאוד בלימודו כדי לעמוד בחובותיו לביתו, ושל אדם שמקיים חלק ממצוות לימוד התורה שלו בעידוד אחרים ללמוד, והוספת התורה בעקבות הסכם זה יש בה תועלת לשני הצדדים החתומים עליו ובעצם לאומה כולה.

עזר משפט. הלכות מקח וממכר, אונאה, מתנה, אבידה, נחלות, אפטרופוס. תמצית כל סעיף החל מהגמרא והראשונים, דרך שו"ע ונו"כ ועד הקצות, הנתיבות והפתחי תשובה. אביעד תפוחי. שדרות, תשע"ח. 571 עמ'. (052-4548760)

הרב תפוחי, לשעבר תלמיד ישיבת מרכז הרב, משמש כראש הכולל לדיניות בישיבת ההסדר 'אפיקי דעת' שבשדרות. אחרי שנות לימוד רבות הוא למד ולימד בעיון רב את הסוגיות הממוניות בש"ס המסוכמות בחלק חושן משפט שבשו"ע ואת הסוגיות העוסקות בענייני אבן העזר, וסיכם לעצמו באופן שיטתי את עיקרי שיטות הראשונים והאחרונים בכל סעיף, ואת

הפרטים האקטואליים המרוכזים בתשובות גדולי דורנו ובפסקי בתי הדין הרבניים. כצפוי וכראוי הוא מכון את תלמידיו להעמיק קודם בסוגיות הרלוונטיות בתלמוד ובראשונים ורק אח"כ לעבור לדון בדברי הפוסקים, והספר שהכין על פי סיכומיו מכון בדיוק ללימוד מסוג זה, כולל אמצעים גראפיים כדי לזהות מיידית אם מדובר בדעה חולקת או משלימה, המשך בירור או עניין חדש וכד', וגם הקדמות והשלמות ושאלות מסכמות ועוד. כרך שני, שעוסק בהלכות שומרים וגניבה וגזילה ונזיקין כבר יצא לאור, וכרכים נוספים בדרך. קיימים היום כמה סדרות וספרים שעוסקים בסיוע ללומדים למבחני דיינות, כל ספר וייחודו, ואין אדם לומד אלא במקום ובספר שליבו חפץ; אך אין ספק שספרי סדרת 'עזר משפט' הם מהמיוחדים שבהם.

אוצר הגאונים החדש. מסכת בבא בתרא. מקורות מדפוסים ומכתבי יד ערוכים לפי סדר התלמוד בליווי הערות ומפתחות. עורכים: ירחמיאל ברודי, כרמיאל כהן, יהודה צבי שטמפפר. ירושלים, יד הרב נסים, תשע"ז. 744 עמ'. (02-5633789)

מקובל לומר שאין אנשים שאין להם תחליף. אולם אם התחיל מישהו עבודה גדולה וחשובה לפני כמעט מאה שנים, צעד בה צעדים גדולים והועיל בה לרבים וטבע בה את חותמו, ומאז פטירתו לפני שבעים וכמה שנים כל העניין נתקע כמעט לגמרי - אפשר לומר שלאדם זה לא נמצא תחליף. כך היה עם הרב בנימין מנשה לוין, תלמידו ומקורבו של מרן הרב קוק זצ"ל, ועם 'אוצר הגאונים שלו'. בין השנים תרפ"ח-תש"ב הספיק להוציא לאור, ממש יש מאין, תריסר (וחצי, כרך בבא מציעא לא נשלם) כרכים של 'אוצר הגאונים', ומאז שנפטר עד השנים האחרונות יצא לאור רק כרך אחד נוסף, על מסכת סנהדרין. אולם ב"ה בימינו קמו גואלים לתורת הגאונים: לפני חמש שנים הוציאו לאור פרופ' ירחמיאל ברודי ועוזריו כרך חדש של אוצר הגאונים על בבא מציעא, ועתה מונח לפנינו הכרך על בבא בתרא, ובדרך כרך נוסף על שבועות וע"ז (על מסכת ע"ז הוציא לאור הרב זיני מחיפה כרך של אוצה"ג לפני כמה שנים, ומסתמא ייעזרו העורכים גם בעבודתו). לוין חילק ברוב הכרכים בין 'חלק הפירושים' - לקט של פירושי סוגיות מתוך כתיב הגאונים ותשובותיהם, ו'חלק התשובות' - קטעים גדולים של תשובות שעוסקות ישירות בבירור הסוגיא, אך החלוקה הזו אינה תמיד ברורה וגם אינה יעילה, וטוב עשו מהדירי אוצה"ג החדש שוויתרו עליה. שאלה גדולה שעליה היו צריכים לתת המהדירים את הדעת היא עד כמה להביא פסקאות **מספרי** הגאונים, שהרי אין לדבר סוף, וניתן להעתיק דפים שלמים מספרי 'הלכות גדולות' למהדורותיהם ומהשאליות ושאר ספרי הגאונים שיש בהם פירושים וביאורים של התלמוד, ובחכמה רבה החליטו המהדירים להעתיק מהספרים רק פסקאות קצרות שיש בהן חידוש מהותי בהבנת הסוגיא, מה שאין כן קטעי **התשובות** מהדפוסים ומכתבי היד שהובאו וסודרו באופן שיטתי כסדר המסכת. המהדירים הוסיפו גם מדי פעם הערות למדניות והשוואות של שיטת הגאונים לשיטת ראשונים אחרים, אולם ניכר שאין זו עיקר מטרת עבודתם, אלא הצגת החומר הגאוני לפני הלומדים כדי שגם הוא יכנס סוף-סוף בשערי בית המדרש. מרן הראי"ה בהסכמתו לאוצה"ג של לוין חיבר בין ראשית צמיחת גאולתנו לבין החזרת עטרת תורת הגאונים למקומה, ויהי רצון שנזכה לראות בהמשך התקדמות כל התהליכים העולמיים האלו בימינו לעינינו.

אמת ואמונה. שאלות ותשובות בענייני אמונות ודעות. חלק שני. אפרים חיימוביץ'.
 בית אל, תשע"ז. 492 עמ'. (052-7202633)

שנה אחרי שיצא לאור הכרך הראשון של 'אמת ואמונה' וכבר השני עומד לפנינו כלול בהדרגה. מדובר על ספר עיון בענייני אמונות ודעות, שמצד אחד מנסה להשיב על שאלות וליישב את דעת השואלים בענייני אמונה ומחשבה שונים, ומצד שני מעמיק ומרחיב ומשדד עמקים ומנתח עמדות באופן עמוק ומקיף. השילוב הזה אינו פשוט, ודורש מאמץ עיוני ועמל של כתיבה ועריכה ושכתוב, כדי שהדברים יצאו בהירים וקליטים למרות שרבים מהם עמוקים מני ים ורוחכם מקצה העולם ועד קצהו. הפעם הנושאים כוללים את עקרונות הפסיקה בענייני אמונות ודעות, מהי האמונה ואיך מקיימים את המצוה להאמין, היחס לחוכמות הטבע וההגיון, בין האלוקים לבריאה ועוד, והרבה מעניין לעניין באותו עניין כידיעותיו וחוכמתו של הרב חיימוביץ', מחשובי הלומדים בישיבת בית אל. לעיתים גולש המחבר גם לחוכמת הנסתר: למשל לקראת סוף הספר (עמ' 491 סע' לו ואילך) עוסק המחבר במחלוקת הגר"א ובעל התניא לגבי מהות ה'צמצום', מעיר על מקבילות לדעות שניהם בקדמונים, ומסביר מה משמעות המחלוקת הזו לגבי התפילה: אם יש להתייחס בה למציאות ה' בכל נקודה ונקודה בעולמנו - או שעניין זה יש להתבונן בו רק באקראי, אם הבורא שורה בתוך הבריאה - או שהוא רק מחוללה ונשמתה הפנימית, ועוד. זהו ספר חשוב, שעמל רב הושקע בו כדי שיצא לאור מרשים ומכובד פנימית וחיצונית, ותפקיד חשוב מעותד לו בהגברת הידע וההבנה בתחומים החשובים שבהם הוא עוסק.

בחרבי ובקשתי. פתח לעולמה של התפילה. אלעד דוד וידר. פתח תקוה, תשע"ח.
 5+90 עמ'. (eladvi148@gmail.com)

לא כל יום מדפיס תלמיד ישיבה תיכונית קונטרס מכובד ומעניין ומלא תוכן ובעל תועלת רבים. אולם זה בדיוק מה שעשה אלעד וידר תלמיד כיתה י"ב ב'נחלים', שהוציא לאור חוברת ובה ביאורים וביירוים על התפילה, משמעותה, חשיבותה, פעולתה ועוד, המיועדת בעיקר לצעירים בני גילו ומבקשת לשדרג את יחסם לתפילה. כדי לעניין את הקוראים החוברת סובבת סביב סיפורו של נער בשם רועי שטרן, תלמיד ישיבה תיכונית מן המניין שיחסו לתפילה אדיש עד מתנכר, ובמהלך הסיפור הוא מתחיל להבין ולהפנים את עומקה ומתיקותה של התפילה לבורא עולם, המבטאת למעשה יצירת קשר יומיומית עם אדון הכל, ומשפיעה באופן מידי על כל צדדי החיים, שהרי אין דומה יהודי, בעיקר נער צעיר, שמקיים את חובותיו עקב הרגלים ומשמעת ובלי להרגיש שהוא עובד ה' - לבין מי שהתפילה ממלאת את יומו ומקרינה על כל מהותו ועל כל רגע מחייו. הסגנון בחוברת מושך וזורם ו'נערי' ועכשווי, התוכן עמוק וחשוב אך לא מכביד, וכל פרק מסתיים בסיכום קצרצר כדי שמסריו ישארו אפקטיביים ולא ייבלעו בעליה. מלאכה נאה ביותר. ימשיך המחבר לעלות מעלה מעלה בעולם התורה, ולהועיל בתורתו ובכשרונו לעצמו ולאחרים.

היכלות של אור. מדריך לצינוני הצדיקים מאורי החסידות שבאוקראינה. מהד' חמישית. זאביק הראל. יד בנימין, ישיבת תורת החיים, תשע"ח. 461 עמ'. (0505-714746)

אפתח בגילוי נאות - איני מהמשתדלים להתפלל על קברי צדיקים בארץ, וק"ו שלא בחו"ל. אולם מי שנשאו ליבו דווקא לעבודת ה' הזו, ומתכוון ליסוע לבקר ביערות שבין עציים התפללו גדולי החסידות ובעיירות שהיו את ערש גידולה של התנועה הזו כולה על צדיקה וערכיה ומנהיגיה ותפילותיה - לא יכול לבקש כבן לווייה ספר יותר מתאים מאשר 'היכלות של אור' זה. במאות עמודיו נמצא כל מה שדרוש למי שנוסע לתור את קברי גדולי צדיקי החסידות - הוא פותח במבוא מקיף שעוסק בערך התפילה על קברי צדיקים וההתקשרות עם נשמותיהם, ואחריו פרק ארוך על אומן ועל ר' נחמן ועל התורות ועל הסגולות, כולל הסיפור על גן סופיה שנמצא בעיר, שלא יתכן להגיע לאומן ולא להזין בו את העיניים... ומשם לאוסטראה ולאוסטרופולי ולאניפולי ולברדיצ'ב ולברסלב ולז'טומיר ולטולנא ולמז'בוז' ולנמירוב ולקמינקא ועוד ועוד, שמות שמרעידים כל אוזן יהודית. הספר מלא מסיפורי הגדולים והצדיקים ומתורותיהם ונפלאותיהם ומופתיהם, וגם סיפורים על יהודים פשוטים מהעיריה נמצאים בו, ובסופו קונטרס מקיף של תפילות ובקשות. ושוב - לטעמי עדיף לעבור על ספר מעניין זה פה בארץ, ולהסתפק בראיית העיירות והיערות בדמיון הלב, אך מי שעבודת ה' שלו דורשת ממנו גם לדרוך על האדמה היא - עדיף שיצעד עם ספר זה ביד...

אמונת עתיד. כתב עת למאמרים המשלבים מחקר תורני ויישום הלכתי בארץ ישראל. גיליון 118, שבט תשע"ח. העורך: הרב יואל פרידמן. שבי דרום, מכון התורה והארץ, תשע"ח. 219 עמ'. (08-6847325)

עוד חוברת משובחת המכילה מאמרים חשובים מאת טובי החוקרים התורניים בארץ. ושוב - אי אפשר להתעלם מהחיוב העצום שיש בשיתוף הפעולה היוצא-מן-הכלל, שבא לידי ביטוי גם בגיליון זה, בין תריסר המכונים והגופים השותפים ב'אמונת עתיד' במתכונתו החדשה. 'בעל הבית', המארח, הוא מכון התורה והארץ, שהתאושש מאז גירושו מכפר דרום שבגוש קטיף והרחיב את פעילותו באופן ניכר, ולידו מכון 'כושרות' מאלון מורה שעוסק בענייני כשרות, שלושה מכונים העוסקים ביישום המשפט העברי בארץ - 'משפטי ארץ', 'משפט לעם' ו'הליכות עם ישראל', מכון כת"ר העוסק בכלכלה על פי ההלכה, מכון פוע"ה ומכון שלזינגר - רפואה והלכה, מכון צמ"ת - טכנולוגיה והלכה, מכון המקדש - בירורים ומחקרים והכנות לקראת בניין המקדש וכליו, ומכון התורה והמדינה' ומכון 'חותם' העוסקים בבירורי הלכה בעסקי ציבור. רוב המאמרים בחוברת זו סובבים סביב דמותו התורנית של מורנו הרב יעקב אריאל שליט"א לכבוד גבורותיו, כשהוא עצמו פותח את החוברת בהספד מרגש על חברו הרב ישראל רוזן זצ"ל רב הפעלים, מייסד ונשיא מכון צמ"ת. כ"ז תשובות קצרות בכל חלקי התורה פותחות כמקובל את הגיליון, כשהן מציגות את תשובות המכונים השונים לשואליהם בנושאים שבהם הם עוסקים, ואחריהם דברים שנאמרו בכנס לכבודו של הגר"י אריאל ע"י הרב שמואל אליהו מצפת, שדן (וזה לא מפתיע...) בדין 'לא תגורו' בשאלות ציבוריות, הרב רמי

ברכיהו, רבה של טלמון ורב המשטרה, שמסביר מדוע היקל בשביעי של פסח שעבר להמשיך בחיפושים אחר נעדרים בכנרת למרות שלמעשה אפסו הסיכויים שהם עודם בחיים (מדבריו משמע שבשאלה זהה בשבת החמורה הוא לא היה מקל, והשאלה היא אם המשטרה כפופה להנחיות רבה הראשי בשאלות אלו), הרב אישון ראש מכון כת"ר דן בניהול כלכלה על פי ההלכה לאור משנתו של הרב אריאל, הבן הרב עזריאל רב הישוב עטרת עוסק בדרכי הגבייה והחלוקה של צדקה ממלכתית על פי משנת אביו, והרבנים בורשטין וכ"ץ ממכון פוע"ה מציגים ומנתחים תשובות של הרב אריאל לשאלות שהוא נשאל על ידם בענייני פוריות ועוד. בהמשך נמצאים עוד מאמרים בענייני כשרות ומקדש, מידע יישומי מהמכונים השונים ותגובות על מאמרים מהגיליונות קודמים. חוברת שמרחיבה את הידע - וגם את הלב...

אורות המשפט. חלק ד. פסקי דין ומאמרים. יצחק צבי אושינסקי. ירושלים, תשע"ח.

שעו עמ' (02-6540106)

ספר נוסף מפרי עטו של אב ביה"ד של חיפה, הכולל בעיקר פסקי דין, חלקם הגדול קשור לענייני אבן העזר - דיני שוטה לסוגיו לעניין היתר מסירת גט על ידו לאשתו (הסובל מפחדים לא מבוססים או מדמיונות קיצוניים, חולה נפש, מפגר, הסובל מדיכאון, ועוד), שאלות בעניין בירורי יהדות לצורך נישואין, היתר לשאת אשה שניה לבעל מסורב גט, חיוב במזונות הילדים ללא בירור אבהות, חיוב מזונות לבת גדולה שעובדת ומשתכרת למחייתה, חלוקת רכוש במקרי ספק, ועוד. כצפוי כל דיון בענייני השוטה בהלכה מגיע בסופו של דבר למחלוקת העצומה שהתקיימה בין גדולי ישראל באירופה לפני כשלוש מאות שנה בעניין הגט מקליווא, הגט המפורסם ביותר בעולם ההלכה, וגם בספר זה הדעות בענייני נידונו פעמים רבות. דרך אגב, יש לציין שהשמועה שהסיפור הוא נגמר ב'הפי אַנְד', והבעל הבורח והאשה המגורשת נישאו לבסוף מחדש בקול ששון ושמחה - מפוקפקת מאוד, למרות שהיא מודפסת בספר 'רבני פרנקפורט' שכתב הרב מרדכי הורוביץ זצ"ל, הרב האורתודוקסי של 'הקהילה הגדולה' בפפד"מ בדור שלפני השואה, ובכל אופן בוודאי שאין ממש בדבריו שהחתן הלא-טרי אמר לכלתו מתחת לחופה השנייה 'הרי את עדיין מקודשת לי'... בפסק אחר מוכיח המחבר שאין להתחשב בהרגשת הבעל שאשתו, ממנה הוא מעוניין להתגרש, פוגעת בו בדרכי כישוף שונות, כדי להוריד בגלל טענה זו מחובותיו הממוניות כלפיה. וזה רק על קצה המזלג. ישר כוחו של הרב אושינסקי שליט"א על התוכן ועל הצורה ועל הבהירות.

אורות מאופל. הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עם ביאורים מאת הרב זאב סולטנוביץ'.

הר ברכה, תשע"ח. 508 עמ' (02-9709588)

הספר 'אורות' הוא מהספרים היסודיים והראשוניים ללומדי תורת מרן הרב זצ"ל, והוא זכה כבר לכמה פירושים ומהדורות. בכרך זה נמצא ביאור מעמיק ומרחיב של החלקים המרכזיים של ספר 'אורות', והם 'ארץ ישראל', 'המלחמה', ו'ישראל ותחיתו'. הרב סולטנוביץ' החרוץ וברוך-הכשרונות מעביר שיעורים כבר שנים רבות בנושאים שונים בכמה ישיבות, אך מקומו

העיקרי הוא ישיבת הר ברכה, שזכתה כבר להוציא לאור כמה כרכים על פי שיעוריו. ואכן, הוא זכה בה לתלמידים מקשיבים ואוהבים, שעמלו להוציא לאור גם את שיעוריו על ספר 'אורות' על פי הקלטות וסיכומים, והתוצאה מעולה. לא תמיד דברי מרן הרב זצ"ל ברורים ללומד שאינו ותיק ובעל ניסיון בעיון בכתביו, וכאן נפרש לפניו ביאור רחב ובהיר, בתוספת השלמות היסטוריות ופילוסופיות וספרותיות המרחיבות את הדעת. כך למשל בפרק הראשון 'המלחמה', המתאר את חזונו של הרב על ההתפתחות בעולם בכלל ובארץ ישראל בפרט, בעקבות מלחמת העולם הגדולה והנוראית שעומדת להסתיים (כשעדיין לא ידעו אז שזו, הראשונה, היא כאין וכאפס לעומת השנייה שתבוא בעקבותיה), פותח הרב סולטנוביץ' במבוא שבו הוא מדגיש שיותר מאשר חוזה הרב את השינויים המדיניים העומדים על הפרק במוצאי המלחמה - הוא מביט על המשבר התרבותי והערכי שיבוא בעקבותיה, ומנתח את התגובות השונות האנושיות והלאומיות שיתרגשו ויבואו לעולם בדור שאחריה. בתוך הסבריו שזור הרב זאב תיאורים על המלחמה הנוראה ולכאורה חסרת התכלית ההיא, שלא יתכן שבה לעולם ללא תוכנית אלוקית מדויקת ומכוונת. הפרק על המלחמה מסתיים בפסוק 'אור חדש על ציון תאיר', אור שאנו מתפללים לזכות לראותו. בניגוד מהופך לראייה הברורה והמאירה של מרן הרב בעל האורות - מספר הכותב שהסופר הטראגי יוסף ברנר הי"ד הוזמן פעם להשתתף ב'סעודה שלישית' בבית הרב קוק ביפו, אבל הוא השיב: 'הרב הזה רואה אור, ואני רואה חושך, חושך, חושך'!... יישר כוחם של העורכים שזיכנו אותנו בכך נאה ואססטי זה. יש לציין שהספר דומה בעיצובו החיצוני לסדרה המכונה בחיך 'הש"ס הלבן', סדרת כתבי הרא"ה בהוצאת מוסד הרב קוק, אבל נשמר ביניהם הבדל מספיק בולט.

אפיקי תורה. מסכת פסחים. כולל מערכות וחבורות על המסכת אשר נתבררו ונתלבנו בחסדי ה' יתברך ע"י בני החבורה בישיבת "תורת חיים" אופקים. ונלווה אליו "הגדה של פסח" משובץ בפנינים יקרים מראשי הישיבה הגר"ח קמיל והגר"י הורוביץ זצוק"ל ומרבני הישיבה שליט"א. אופקים, תשע"ז. תמח עמ'. (08-9960290)

ישיבת אופקים איבדה לפני כעשור תוך כמה שנים את שני ראשיה, הרב חיים הכהן קמיל וגיסי הרב יעקב הורוביץ, זכר צדיקים לברכה. תלמידים הרב איינהורן שליט"א מונה לראש הישיבה, ו'פנינת הדרום' ממשיכה לפרוח ולהרבות תורה. כאות ומופת לתורה המפכה באופקים, וכזיכרון לשני ראשי הישיבה הנ"ל זצ"ל, יזמו והוציאו לאור תלמידי הישיבה ורבניה, בעידודה ועזרתה של אחותי הרבנית הורוביץ שתח', שממשיכה גם אחרי פטירת בעלה הגדול להתגורר בבניין הישיבה ולסייע להתקדמותה והתפתחותה, ספר עם הערות וחיידושים על ראש פרק 'אור לארבעה עשר' ועל פרק 'ערבי פסחים' מאת תלמידי הישיבה ורבניה, כולל חיידושים מאת ראשי הישיבה זצ"ל. סוף הספר מוקדש ללקט הערות על הגדה של פסח מאת שני ראשי הישיבה הנ"ל וגם משאר רבני הישיבה, והדברים מאירים ושמחים. בעמ' תיב נשאל הרב הורוביץ זצ"ל מדוע מכת 'ערוב'. שנקראת על שם תערובת החיות הרעות, נקראת בשם זה, הרי התערובת היא עניין צדדי במכה זו, וראוי היה שתיקרא 'מכת החיות הרעות' או משהו מעין זה! והוא משיב: היה עניין מיוחד בתערובת זו, שלמרות שבדרך כלל חיות הטרף השונות

רבות ונלחמות זו בזו - הפעם כולן כאחד נלחמו בכל מרצם במצרים, ולכן הפעילות ההרסנית שלהן דווקא כתערובת של חיות רעות הייתה משמעותית ביותר בנזקה של מכה זו, ומכאן שמה. ודפח"ח.

מקראי קודש הלכות ט"ו בשבט. הרב משה הררי. ירושלים, תשע"ח. 49 עמ'.
(02-6511670)

הרב הררי, איש ישיבת מרכז הרב, עושה זאת שוב: לאחר החוברת המקסימה על הלכות ארבעת המינים, שהיא תמצית ותרכיז של ספרו הגדול בנושא זה, שיצאה לאור לפני סוכות שעבר וחולקה בחינם ברבבות עותקים - הכין הרב הררי, הפעם כ'אומר' הבא כולו מן החדש - שהרי עדיין לא נכתב ספר בסדרת 'מקראי קודש' על ט"ו בשבט או על המצוות התלויות בארץ - חוברת הלכתית מתומצתת ומהודרת מלאת צילומים ואיורים לעיון בט"ו בשבט. החוברת עוסקת בחביבות ארץ ישראל וקדושת פירותיה, בהלכות ט"ו בשבט, ברכות הפירות, מצוות התלויות בארץ, הלכות בדיקת מאכלים מתולעים ועוד, כל מה שצריך האדם כדי לעבור את ט"ו בשבט בשלום ובשמחה. גם חוברת זו חולקה בחינם בדוכנים למכירת פירות יבשים (המחבר עצמו זוועק בספר את זקת קיפוחם של הפירות הטריים...) ומגשים מוכנים לט"ו בשבט ועם דפי פרשת השבוע בערבו של יום, והועילה הרבה. כך למשל בעמודים 28-22 מובאת רשימה אלפביתית של פירות וברכותיהן, וביניהם כמה שברכתם כלל אינה מובנת מאליה: אבוקדו מרוסק בבלנדר - שהכל (ולדעת הרב עובדיה זצ"ל - העץ). בצל מבושל לדעת מחבר ספר 'וזאת הברכה' - שהכל, שלגון קפוא של מיץ ענבים - שהכל, ועוד הפתעות אחרות. בעמוד האחרון של החוברת נמצאת פרסומת של מכון התורה והארץ לפרויקט שלהם, בו הם מחזקים את הקיום בפועל של המצוות התלויות בארץ כולל נתינת מעשר עני בהידור גם 'בלי לצאת מן הבית'... יישר כוחך הרב הררי.

סידרא. כתב-עת לחקר ספרות התורה שבעל-פה. גיליון לב. בעריכת דוד הנשקה. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ז. 8+219 עמ'. (03-5318575)

שבעה מאמרים בגיליון החדש של 'סידרא', בעריכתו המוקפדת של פרופ' הנשקה. מאמר 'סודי של פרופ' אליצור מתאר את המהפכה שעשו אנשי כנסת הגדולה בתפילה בקביעת טופס של ברכות, הכולל פתיחה וסיום של תפילות וברכות מסוגים שונים בסגנון מיוחד, ובדרך כלל גם פתיחה וסיום הברכה בביטוי זהה. היא מראה עד כמה הבנה יסודית זו של מבנה הברכות, שלמעשה אין בה חידוש מיוחד אם כי לא הוגדרה מעולם בצורה ברורה ושיטתית, יכולה לסייע בנייתו חילופי גירסאות ולגלות דרכי התפתחות של תפילות וברכות. גם אחרי למעלה מאלפיים שנה ניכרים לדעתה עקרונות אלו בחלק ניכר מברכותינו ותפילותינו לסוגיהן. מאמר אחר קובע כללים בשימוש שעשו חז"ל בביטויים השונים הפותחים לימוד מתוך פסוק - 'אמר קרא', 'דכתיב', 'שנאמר', 'תלמוד לומר' ועוד, ובהמשך משכנע כותב אחר ששיטתו של פרופ' ברודי, שה'סתמא' בגמרא אינו דווקא מאוחר להיגדים המיוחדים לאומריהם, היא הנכונה -

לפחות לפי ניתוח כמה סוגיות בראש מסכת ביצה, בניגוד לשיטה המקובלת עדיין באקדמיה שהסוגיות עשויות טלאים טלאים שה'סתמא' המאוחר מחבר ביניהן. עוד מאמר עוסק בברייתא המציגה רשימה של מקומות שבהם נעשו ניסים לישראל ובביאור המאוחר הצמוד אליה, ומקביל את הנס של האבן שזרק עוג מלך הבשן על ישראל למסורות מוסלמיות עתיקות שכנראה נשאבו ממקורות יהודיים. ד"ר שויקה דן בגירסאות ספר השאלות של רב אחאי גאון ומוצא בהן מקור להבנת מבנה הדרשה הבבלית הקדומה, העורך עצמו מגלה ללומדים שתשובה שיוחסה לרמב"ם (גם במהדורה החדשה של שו"ת הרמב"ם) בענייני ספירת העומר אינה שלו ומבאר את שיטת הרמב"ם בנושא, ופרופ' שפרבר מנתח ומבהיר כדרכו ביטויים מורכבים בלשון חז"ל. חוברת מלאת תוכן.

אסיף ה. שנתון איגוד ישיבות ההסדר. ירושלים, איגוד ישיבות ההסדר, תשע"ח.
שני כרכים. (02-6209010)

כ-1300 עמודים מכיל הקובץ החדש הזה על שני כרכיו, והוא כולל ממיטב המאמרים התורניים של רבני ותלמידי ישיבות ההסדר ובני-תורה אחרים מהציבור הדתי-תורני-לאומי. נקבצו למקום אחד כותבים מיישיבות מרכז הרב והר המור, אור עציון והר עציון, עתניאל ותורת החיים, הגולן וירוחם, וכל מי שביניהן (גאוגרפית, מנטלית, חברתית ועוד...) וגם אנשי אקדמיה תורניים, אך למיטב ראייתי לא השתתפו בקובץ זה (עדיין?...) כותבים מהציבור החרדי. חברי המערכת ועורכי המדורים הם בני ישיבות שונות, ויש לקוות שהאגודה הזו לשם שמים תמשיך לעבוד בהרמוניה עוד שנים רבות תחת כנפי 'איגוד ישיבות ההסדר' וראש המטה הנמרץ שלה ידידי מולי יסלזון. כמו בהופעותיו הקודמות גם הפעם הקובץ 'אסיף' מחולק לכרך 'תלמוד והלכה' וכרך 'תנ"ך ומחשבה', כשלושים מאמרים בכל אחד מהם, והכותבים הם תלמידים צעירים, אברכים למדנים וגם ראשי ישיבות ופרופסורים. חלקו הגדול של הכרך הראשון מיועד (כפי שהודיעה המערכת בקובץ הקודם) לענייני שבת, והוא פותח בדיון מעניין על גזירת תיקון כלי שיר, כשבין השאר מנסה להוכיח בו המחבר, הרב אליסף יעקבסון ממצפה יריחו, שגזירת הריקוד בשבת קיימת רק כאשר חלק מהותי מהריקוד הוא השמעת קולות רקיעה ברגליים, אולם ריקוד שאין בו כוונה להשמיע קול אינו כלול בגזירה, ויש בכך לימוד זכות גדול על המקילים בריקוד בימינו, ורבים הם. אחריו ידידי הרב יאיר קאהן מיישבת הר עציון משלב רעיונות הגותיים וחברתיים בבסיס הגדרת חלק ממלאכות שבת, וגם הרב נדב עג'מי מיישבת טפחות דן במאמר התשיעי בעקרונות הלכות שבת שהם החידוש והיצירה מצד אחד וצביון השבת (המתבטא בעיקר במלאכת 'הוצאה' החרیגה) מצד שני, והוא מונה גם רשימת איסורי דרבנן בשבת ומסביר איך הם נובעים משני עקרונות אלו. אחרי עשרה מאמרים בענייני שבת מופיעים י"ג מאמרים בענייני הלכה ולמדנות שונים - בירור למדני-ספרותי בסוגיית 'עביד איניש דינא לנפשיה', סוגיית 'כל השופרות כשרים' כמבוא לראש השנה, על תהליך השקית הסוטה אם הוא עונש, בירור או תיקון, מעמדו המשפטי של שומר שהפסיק לשמור, בירורים בקיום מצות תכלת בציצית, שבועה על טענת קטן, ועוד. מדור 'אישים ושיטות' כולל שיחה עם הרב יעקב אריאל שליט"א בענייני שיטות לימוד הגמרא, בירורים בענייני שמיטת תרמ"ב

בפתח תקווה, איגרת חדשה של הרב קוק זצ"ל בעניין הנהגת ישיבת מרכז הרב בראשיתה, ועיונים בספרים תורניים - סקירת ספר 'קדושת אביב' של מורי הר"א ליכטנשטיין זצ"ל, בירור מקיף ומעניין-במיוחד על מקורות ודרכי הפסיקה של הרב וולדנברג בעל 'ציץ אליעזר' זצ"ל כולל ביוגרפיה עדכנית שלו, סקירה מקיפה של הספר 'אבוא ביתך' של הרבנים לבית סתיו, ושל הספר 'בנין התורה לדורות' - על דרכם של הראי"ה ותלמידיו בחיבור הלימוד עם פסק ההלכה, ועל מהדורות חדשות ומתוקנות של ספר 'שערי ישר' ושל סיפורי רבי נחמן מברסלב. הכרך בענייני תנ"ך ומחשבה פותח בבחינות שונות שיש בשביתת השבת, ומסתיים בדיון בהתרוממות אל האידיאות כעיקרון פרשני במשנת מהר"ל. שני הכרכים מוקדשים לאחד מעורכי הקבצים הראשונים של 'אסיף', הרב איתם הנקין הבלתי נשכח, ואשתו הרבנית נעמה, שבחיים ובמותם לא נפרדו. ה' יקום דמם.

אֶסְפוֹת נִתְּנוּ. אוסף חידושי תורה, מחשבה, הגות ודרשות. הרב נתן קמנצקי. ירושלים, תשע"ז. תלב עמ'. (nskmnsky@013.net)

הרב נתן קמנצקי שליט"א, בנו של הגאון רבי יעקב זצ"ל, לומד ומלמד ושומר ועושה כבר עשרות רבות של שנים, בתחילה בארה"ב וכבר שנים רבות בארץ. כתלמיד של אביו זצ"ל עיקר עיסוקו בתלמוד ובפוסקים אך הוא אינו מונע את עצמו מכל שאר חלקי התורה - עיון במקרא, הגות ומחקר, ודברי דרוש ואגדה. חלק מתוך דברים שפרסם (רבים מהם בגליונות 'המעין') ודברים שאמר ואחרים שרשם לעצמו בשלושים וכמה השנים האחרונות בכל המקצועות האלו נקבצו ובאו ע"י בניו לקובץ גדול שהכל בו, לרגל הגיע מחברם לגבורות. המאמרים חולקו לארבעה מדורים, ורוחו הנעימה והטובה של המחבר שורה על הקובץ כולו. אמנם לא הוזכר בקובץ הספר החשוב והגדול Making of a Gadol שחיבר רבי נתן לפני שנים, שהועיל ומועיל רבות להכרה פנימית ואמיתית של עולם התורה ושל גדולי התורה של הדור הקודם, של ישיבות ליטא בפריחתן ובחורבנן ושל בניין עולם התורה בארה"ב ובארץ בעקבות השואה, ספר שאין לו תחליף (עדיין באנגלית בלבד), שהרב קמנצקי שליט"א שבע מרורים בגללו ממתנגדיו וממחרימיו על לא דבר, ורק כמה מאמרים בקובץ, כמו זה שמנתח את דמותו של המקובל הגדול בעל ה'לשם' הר"ש אלישיב וקשריו עם רבי ישראל סלנטר (שהתפרסם לראשונה ב'המעין'), מזכירים מעט את הברורים ההיסטוריים הנפלאים שבספר ההוא. הבנים והנכדים, תלמידי חכמים בזכות עצמם, מצאו וצירפו לספר אף הערה שנדפסה בשם הרב נתן שליט"א בספר של ר"ד קאהן מארה"ב על שפת היידיש, בו הרב קאהן כותב בשם רבי נתן שהביטוי המזלזל 'זאהל עהר עסען לאקשען' (=לך אכול אטריות) שרגילים להטיח במי שאומר דבר טפשות, מקורו קדוש בסוגיא מפורשת במסכת ברכות (מ, א) שעץ הדעת היה חיטה (לדעת רבי יהודה), ובביטוי זה שולחים את הטיפש לאכול תבשיל שעיקרו חיטה כדי שיוסיף לעצמו חכמה שכה חסרה לו... כה מתאים שבעיני הרב קמנצקי אפילו ביטוי עממי של סתם אינשי ב'מאמע לשון' צריך לימוד. נ"ד מאמרים בקובץ זה, וקיצוץ לאכסניה אחת מכבד את כותבם ואת בני המשפחה שטרחו במלאכה. עוד ינוב בשיבה הרנ"ק שליט"א.

ספר חשק שלמה - שרשים. מילון עברי מעמיק מאת רבי שלמה פפנהיים מברסלאו. יוצא לאור לראשונה מכת"י המחבר עם מבוא וביאורים וציונים ומקורות ומפתחות מפורטים ע"י הרב משה צוריאל. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשע"ח. 619 עמ'. (08-9276664)

רבי שלמה ב"ר זליגמן פפנהיים נולד בעיר צילץ שבמחוז שְׁלֶזְיָה (בתקופתו גרמניה, והיום בשליטת פולין) בשנת ת"ק. שימש שנים רבות כדיין בעיר ברסלאו, עד פטירתו בשנת תקע"ד. בשנת תקמ"ד הוציא לאור את החלק הראשון של ספרו 'יריעות שלמה', עיון עמוק בלשון הקודש ודיון במילים נרדפות במקרא, ובו הוא הראשון בדורות האחרונים שמצדד בשיטת השורש בעל שתי אותיות ואף בעל אות אחת, בניגוד לשיטה המקובלת שכמעט לכל התיבות קיים שורש בן שלוש אותיות. לדעתו שבע האותיות האמנת"ו הן האותיות המצטרפות לאותיות השורש, ובעזרתן נבנים הצירופים השונים של המילים. מאוחר יותר נדפס החלק השלישי של הספר, ורק שנים אח"כ נדפס החלק השני ע"י ידידו של המחבר המדקדק הידוע רבי וולף היידנהיים. הרב פפנהיים התכוון להדפיס גם את הספר 'חשק שלמה', אך הצליח להדפיס בברסלאו בשנת תקס"ב רק כמה עשרות עמודים, והספר כולו נשאר בכת"י עד היום. במסגרת פעילות 'מכון שלמה אומן' יוצא עתה הספר השלם לאור עם תוספות רבות וחשובות ע"י הרב משה צוריאל שליט"א, ת"ח וידען בכל מקצועות התורה, שגם הוציא לאור לפני שנתיים מהדורה אינטרנטית חדשה ומתוקנת של הספר הראשון 'יריעות שלמה'. המחבר ר"ש פפנהיים מראה בספריו את כוחו הגדול בידיעה מקיפה של המקרא ושל התלמוד וגדולי המחשבה ובעלי המוסר הקדמונים, ובדברי כולם הוא עושה שימוש כדי להסביר את המילים ואת שורשיהן ואת השימושים השונים בכל אחת מהן. מפתחות מפורטים מסיימים מילון מעמיק ומיוחד זה. חמרא למריה, וטיבותא רבא לר"מ צוריאל שקייה.

מרא דאתרא? רב וקהילה בתחום המושב. מרדכי זלקין. ירושלים, מאגנס, תשע"ז. 324 עמ'. (02-6586659)

סימן השאלה בשם הספר מגלה, עוד לפני העיון בו, שהמחבר מתכוון לעורר ספק על מעמדם ומרכזיותם וחשיבותם של רב העיר והעיירה במרכז היהודי הגדול והצפוף - איזור 'תחום המושב', בו התגורר חלק ניכר מיהודי מזרח אירופה לפני המהפכה הקומוניסטית וגם אחריה. ואכן, מתוך ניתוח מקיף וחרוץ של למעלה מ-1500 דמויות רבניות 'ליטאיות', באיזור שמקיף את צפון מערב אימפריית הצאר הרוסי ואת מדינת ליטא, דמויות ש'מלכו' על קהילותיהן במהלך כמאה שנים (מהרבע השני של המאה ה"ט ועד מלחמת העולם הראשונה), מתברר שהרבנים ככלל לא 'ליקקו דבש'. המקורות, הכוללים זכרונות, מכתבים, הקדמות ספרים, הזכרות 'משיחות לפי תומן' בספרי שו"ת וספרי הגות, מסמכים מגנוזכים שונים בארץ ובחו"ל, ספרי זיכרון של בני הקהילות הנ"ל ועוד, מתברר שהייתה לכל רב עיירה או עיר קטנה, להוציא אולי רבנים מפורסמים בערים הגדולות, מלחמה בלתי נגמרת מפנים ומאחור: הוא סבל מבעיות של פרנסה, של ריבוי משימות - לעיתים בלתי נסבל ובלתי אפשרי, של מאבק עם המשכילים והמתבוללים שניסו להשתלט על הנהגת הקהילות ועל האווירה

בהן, של נסיונות הישרדות מול השלטון הרוסי שחייב מינוי 'רב מטעם' רשמי שלעיתים פגע בסמכותו ובתיפקודו של הרב ה'אמיתי' של העיר, וכל זה תוך רצון להמשיך את המסלול התורני, ללמוד וללמד, לכתוב חידושי תורה, להקים ישיבה ולהחזיקה ועוד - צבר משימות כמעט בלתי אפשרי ליישום. המחבר מתאר בצבעים קודרים את הקושי והכשלונות, את הפער האדיר בין הרצוי למצוי, כאשר הוא מתחיל בתיאור דרך הייסורים של הרב מצאתו מהישיבה ועד לבחירתו, כולל לעיתים מאבק תקיף בין עשרות מועמדים שהתפקיד הקשה של רב עיירה או עיר קטנה היה פסגת חלומותיהם, ואחרי בחירתו את הקשיים שלו במילוי תפקידו - היחסים המסובכים בין הרב לראשי הקהילה, המאבקים עם סוחרים וקצבים תקיפים שהקשו על שמירת הכשרות כפי שהיה ראוי, על היחסים המשתנים בין הרב ל'המון' - ציבור ה'עמך' שהיה עשוי להיות משענת לרב מול תקיפי הקהל - אבל לעיתים גם יריב עיקש, על קשיי הפרנסה הכרוניים של רבני הקהילות וכפיפותם הכלכלית לראשי הקהל ול'גבירים', על הקושי במילוי תפקידיו הרוחניים והרבניים הרבים בתוך המערכות המסובכות שסביבו, על הקשרים שהיו או שלא בין רבני הסביבה לבין עצמם ובינם לבין גדולי ישראל והפוסקים הגדולים, והתמונה אכן נראית אפורה ועגומה. אולם לענ"ד, למרות העבודה החרוצה של פרופ' זלקין, העיקר כאן חסר מן הספר: עם הכל ולמרות הכל הרבנים תפקדו, במאות קהילות קודש התנהלו חיי תורה, אלפי משפחות שמרו בעידודם ובסיועם של רבני הקהילות וראשי הישיבות על יהדותן ותורתן גם בדור שבו רוח סערה סחפה רבים מהצעירים למחוזות ההשכלה והסוציאליזם וההתבוללות, והקהילות היהודיות למרות כל הקשיים שמשו קרן אור באפילת הגלות לרבבות יהודיהן גם בתקופה הקשה הזו. מובן מאלי שבמסמכים הרשמיים ובמכתבים שכותבים רבנים לבני משפחותיהם ולרבנים חברים יודגשו החריגים, המאבקים, הקשיים, הצרות שעשו לרב בני הקהילה או תקיפיה או פקידי השלטון ואולי אף רבנים עמיתים, והיום-יום הטריטוריאלי, שהיה מלא תורה ועבודה וגמילות חסדים, נחת יהודית וחיי רוח, לא בא כל כך לידי ביטוי. לכן לענ"ד, אחרי השבח למחבר על עבודתו היסודית והמעניינת, צריך לקחת את דבריו בפרופורציה. רק כדי לסבר את האוזן - מי שיתאר את חייו של הרמב"ם כאשר הוא מסתמך בעיקר על מכתבו המפורסם לרבי שמואל אבן תבון, שבו הוא מתאר את סדר יומו הקשה והעמוס שאינו מאפשר לו כמעט לימוד תורה ואף שיחה עם אנשים, יציג את דמותו של הרמב"ם בצורה מעוותת - הרי הרמב"ם למרות הכל הספיק לעשות כמה דברים בשנים אלו...

מציאות קטן. פנקס ביכורים של מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. עורך ראשי: הראל כהן. בית אל, הוצאת מאבני המקום והוצאת מגיד-קורן ירושלים, תשע"ח. 66 + 9 + תרמז עמ'. (02-6330533)

כולנו מכירים את מרן הראי"ה זצ"ל הבוגר, הרב הראשי לישראל, 'רועה דור התחיה', את הנהגתי ומעשיו וכתביו ואגרותיו ופסקיו. פחות מכירים את הרב קוק הצעיר, האברך בשנות העשרים שלו, המכהן כרב בעיירה קטנה בליטא, לכאורה אחד מיני רבים. אולם הקובץ שלפנינו שיוצא לאור בפעם הראשונה מכתב ידו כפי שהוא, שהוא כנראה הקובץ הראשון שכתב הראי"ה מימיו ועל כן כינהו בענווה 'מציאות קטן', כבר מלא וגדוש בתורה ובאמונה

בהיקף ובעומק, ואין זה מפתיע שהוא פתח את הדרך לקבצים רבים גדושי-פיסקאות בנושאים שונים ומגוונים, פירות מחשבותיו והגיגיו של הראי"ה בשנים הבאות. מתוך קבצים אלו לוקטו רוב ספרי 'הש"ס הלבן' - אורות ואורות הקודש ועולת ראי"ה וכו', והנה מתברר שהשורש לכולם כבר היה נטוע בראשון שבכתביו. כבר בקובץ זה ניכרת שיטת הרב לכתוב ברצף את מה שעלה על דעתו בלי מחיקות ובלי תיקונים והוספות, בענייני הלכה ואגדה, דרוש וקבלה. הרב צבי יהודה זצ"ל נטל גם מקובץ זה פסקאות לספרים המרובים של הרב, עוד בחייו וגם לאחר מותו, כנראה ידעו הרב ובנו שלמרות הגיל הצעיר שבו נכתבו הדברים רמתם התורנית אינה מביישת את זיקנותו של מרן הרב זצ"ל. באופן מפתיע הקובץ מציג את ידיעותי המקיפות של הראי"ה הצעיר כבר אז גם בספרי מהר"ל, מורה הנבוכים, חובות הלבבות, ספר העיקרים, עקידת יצחק ועוד, נוסף לידיעותיו המקיפות בתורה שבכתב ובעל פה ובמפרשיהם, דבר חריג בהחלט באותו זמן, בוודאי בגיל כזה. לספר מוקדם מבוא מקיף ומרתק של העורך הרב כהן על העיירה זיימל שהרב כיהן כרבה ועל תולדותיה עד השואה, כולל מכתב שנעלם מעיני כל הכותבים על הראי"ה שהתפרסם בעיתון 'המליץ' בשנת תרנ"ה מאת אחד מתושבי זיימל, ובו הוא מתאר בהערצה את הרב ואת פועלו. אף תמונת מצבת אשת נעוריו של הראי"ה הקיימת עדיין בבית החיים הישן של זיימל צורפה למבוא זה, כמו גם צילום מכתב ראש העיירה לממונים עליו בממשל על חיסול אחרוני יהודיה (ע"י הליטאים, לא הגרמנים!) בחורף תש"ב. ת"ט סימני הספר מוגהים ומוערים, ומפתחות מפורטים ביותר חותמים את המהדורה הנפלאה הזו של ספר ביכוריו של הראי"ה. שיתוף הפעולה בין הוצאת 'מאבני המקום' שעל יד ישיבת בית אל לבין הוצאת 'מגיד' הביא לעולם ספר משובח בכל קנה מידה, ועל כך יבורכו העורך הראשי ועוזריו וכל מסייעיהם.

עת ללדת. אמצעי מניעה במבט יהודי. ד"ר חנה קטן. יעוץ הלכתי: יואל קטן. שעלבים, משעול, תשע"ח. 61 עמ'. (sif.mishol@gmail.com)

מדובר על חוברת קטנה ומהודרת, שתפקידה אחד: לחזק את הבית היהודי. ממבט ראשון יכול הטועה לטעות שזוגתי הרבנית ד"ר קטן שתח', רופאת נשים ותיקה וידועה ויראת שמים, החליטה פתאום לפרסם חוברת על אמצעי מניעה כשהיא נסחפת אחרי גישות מודרניות ומתירניות הקיימות גם במגזר הדתי - ולא כך הוא: מדובר על חיבור קצר וקליט שבבסיסו עומד הרצון להסביר את הצורך בתכנון משפחה יהודי, חיובי, שמטרתו לגדל משפחות גדולות, בריאות ומאושרות. מותר לדעת רוב ככל הפוסקים לדאוג לבריאות האשה ולבריאות צאצאיה ע"י הרחקה מתאימה בין הלידה לבין תחילת ההריון הבא לפי כללים ותנאים מסוימים, ותפקידה של החוברת הזו הוא להסביר בפרוטרוט לבני הזוג מהם האמצעים השונים שבהם אפשר לדחות את ההריון לתקופה המתאימה בלי לעבור על איסורים, ומהם דרכי השימוש והמעלות והחסרונות של כל אחד מהאמצעים האלו מהפן ההלכתי, הרפואי והשימושי-מעשי, הכל באופן ברור וממצה, כולל תרשימים ותמונות ועצות וטיפים, כדי להשיג את המטרה של בניית בתים גדולים ובריאים ושמחים בישראל. זוהי חוברת ראשונה בסדרה, ובכוונת רעייתי ד"ר קטן שתח' להוציא לאור חוברות דומות עם הדרכה לכלות, ועוד.

קיצור הלכות יחוד. יפרד לשלושה ראשים: קיצור הדינים, הערות, ביאורים. ובסופו ברורים ותשובות. חיים מרדכי דבליצקי. בני ברק, תשע"ז. קצא עמ' (0504-129437)

זהו אינו הספר הראשון שנדפס בדורנו ובו קיצור הלכות יחוד, הלכות שתמיד צריכות חיזוק, ובכל זאת זהו ספר שונה - מדובר מצד אחד בספר למדני, שבו כל סעיף בורר מיסודו בש"ס ופוסקים ואינו רק פרי ליקוט מדברי אחרונים, ומצד שני יש בו קיצור הלכות למעשה ברור וחד, שאינו משאיר את המעיין נבוך בסבכי הסוגיא. תשעה פרקים בספר, בראשון מברר המחבר באיזה מקרים היחוד הוא מדאורייתא ובאיזה רק מדרבנן, והאחרון עוסק בחומרא המיוחדת שהחמירו חז"ל ביחוד של מלמדי תינוקות שמא יתיחדו עם אמותיהם של התלמידים, כשלדעת הפוסקים גם אצל מורות קיימות אותן חומרות. המחבר, המשמש כמורה הוראה בבית ההוראה של רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א בבני ברק, והוא נכדו ותלמידו של הגה"צ המיוחד רבי שריה דבליצקי שליט"א, מקל ומחמיר על פי מה שיוצא לו מהסוגיות ומדברי הפוסקים, וכל סעיף נימוקו עמו. כך למשל הוא קובע שאין שום זמן מינימלי שפחות ממנו אין איסור יחוד, ולכן היתר היחוד במעלית הוא מפוקפק מאוד, וניתן להקל בייחוד במעלית אך ורק בשעת הדחק (אך הגר"מ פטרובר שליט"א בהערות בסוף הספר מסביר את הדברים אחרת, ומדבריו משמע שההיתר מרווח יותר); ומצד שני הוא אינו מבדיל בין ראייה אנושית או ראייה בעזרת מצלמה, ומקל להתייחד במקום שמוגן במצלמות אבטחה בתנאי ששני המתייחדים יודעים שמקום היחוד מצולם, ואז אין זה יחוד - ובימינו שכמעט כל מקום מצולם יש לקולא זו משמעות רבה. המחבר מחמיר ביחוד עם נכדה וק"ו עם נינה למרות שחיבוק ונישוק מותר בהן לדעת רוב הפוסקים, אך מקל לאחזקת להתייחד בבית הוריהם גם אם ההורים משאירים אותם לבד בבית לעיתים מזומנות. יישר כוחו של רח"מ דבליצקי על ספרו הישר והמשובח.

פרשנות. עיונים ומחקרים בדברי חז"ל, מאת הגאון רבי יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל, מחבר ספרי 'שרידי אש'. בעריכת שאול יונתן וינגורט. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ז. 56 + תשמ עמ' (02-6510628)

דמותו המיוחדת של הרב ויינברג זצ"ל, גדול רבני גרמניה לפני השואה, פוסק ולמדן, חוקר תלמודי והוגה, מחנך ומנהיג, בולטת בייחודה גם למעלה מחמישים שנה אחרי פטירתו. תלמידו הרב אברהם וינגורט, שגדל על ברכיו, הקדיש שנים רבות כדי להוציא לאור מהדורה חדשה ומתוקנת של שו"ת 'שרידי אש', של שני כרכים עבים של חידושי 'שרידי אש' על התלמוד, ושל מהדורה חדשה ומקיפה של ספר מאמריו 'לפרקים'. כעת מוציא לאור בנו של ר' אברהם, הרב שאול יונתן וינגורט, ספר רחב-היקף ובו מחקריו התורניים של הרב ויינברג, כשהוא מודה שהגבול בין חידושים למדניים ומחקרים לתלמודיים בכתבי הגאון הנ"ל אינו ניתן לשרטוט ברור, מפני שהוא מכניס בחידושיו גם היבט מחקרי - השוואת נוסחאות וברירי זמנים והגדרות מושגים וכד', ולמחקריו הוא ניגש עם כלים של למדן. מדור שלם בספר עוסק בחקר המשנה ודרכי סידורה ועקרונות הפירוש התלמודי עליה, והוא מהווה כעין פיצוי לספר שלם בנושא שחיבר הרב ויינברג ואבד במצוקת הזמנים. מדורים נוספים כוללים מחקרים בתוספתא, בבבלי ובירושלמי, בתרגומים וברמב"ם, והם עוסקים בפרטים ובכללים, ביישוב

דברי חז"ל והקדמונים או בסלילת דרך חדשה בהבנת הסוגיא, כיד ה' הטובה על הרב ויינברג זצ"ל. מלאכה ראויה לשבח יצאה מתחת ידי העורך, שהוא בן ונכד לתלמידים מובהקים של הגאון רי"י ויינברג זצ"ל, והוא הדליק בה נר זיכרון נפלא בעל תועלת לדורות לעילוי נשמתו של הגאון המחבר.

שו"ת אבני דרך. חלק יב. שאלות ותשובות שהזמן גרמן בארבעת חלקי שולחן ערוך. אלחנן נפתלי פרינץ, ירושלים, תשע"ח. 536 עמ'. (02-9998679)

כרך נוסף מציג לפנינו הרב פרינץ איש בית שמש בסדרת ספרי השו"ת שלו, והוא מכיל 225 תשובות חדשות, כמה הערות על ספרים אחרים, וכשישים השלמות והערות שלו ושל אחרים על תשובות שנדפסו בחלקים הקודמים של 'אבני דרך'. אוצר בלום. שאלות רבות אינן 'קונבנציונליות': למשל, האם מותר ללבוש חולצת טריקו כאשר היא הפוכה, אם מסיבה זו או אחרת הוא אינו מעוניין שההדפס יראה, בניגוד לדין בשו"ע או"ח סי' ב סע' ג שאין להפוך את פנים הבגד לחוץ? המחבר נוטה להחמיר, אולם הוא מביא את הערת הגר"א נבנצל שליט"א, שעבר בטובו על כל הספר והעיר ותיקן, שלצורך מצוה אפשר להקל בדבר, ובמקרה זה היה מדובר בהפיכת חולצת טריקו לבנה כדי להיכנס לחתונה לבוש בה בלי שההדפס יראה. בסוף הספר מפתח מפורט לתשובות המופיעות בו, אך ההשלמות הרבות הנ"ל אינן ממופתחות, וחבל. ייש"כ של הרב פרינץ על חריצותו ובהירות דבריו.

מסע בשאלוניקי. תרגום לעברית של הספר 'בשאלוניקי' מאת חזקל צבי קלצל, מלווה במבוא, הערות והארות. יהודית דישון. ירושלים, מכון הברמן למחקרי ספרות, תשע"ז. 183 עמ'. (08-9241160)

לעיר סלוניקי נתבצר מקום של כבוד בהיסטוריה היהודית, כעיר מלאה במשך דורות רבים בחכמים וסופרים ויהודים יראי שמים. לפני למעלה ממאה שנה, סביב שנת תר"ע, נשלח מורה יהודי צעיר מגרמניה לחזק את צוות ההוראה בעיר סלוניקי שלמעלה ממחצית תושביה היו יהודים, והוא הלך שבי אחרי העיר ויהודיה ומוסדותיה. אחרי שחזר לגרמניה הוא תיאר את העיר ויהודיה בספרון קטן שכמעט נשכח, ופרופ' דישון מאוניברסיטת בר אילן החליטה לערוך ולתרגם את הספר עם מבוא מקיף עליו ועל מחברו ועל ספרות המסעות בכלל. להלן כמה מילים מהספר, מהפרק על השבת בסלוניקי (עם מעט קיצורים): ביום שישי בצהריים הלימודים מסתיימים בפרידה של התלמידים ממוריהם, תוך כדי שירה וברכות הדדיות. בדרך הביתה נראים הדייגים חוזרים אל הנמל, 'וככל שמתקדם היום שבות עוד ספינות לנמל, עד שלבסוף נחות להן בנמל סירה ליד סירה, צי מיוחד מאוד. על המזח נערמים הדגים בקשקשיהם הכסופים ומסביבם מתקהלים הקונים, וכל אחד מתאמץ להשיג לו לכבוד השבת את הדג היפה והטוב ביותר. בשעה זו העיר מכינה את עצמה לשבת, בבתי המלאכה ובחנויות מגיפים את תריסי הברזל, הרחובות מתמלאים לזמן קצר באלפי אנשים ההולכים צפופים ברחוב הראשי, ראש ליד ראש, ומתפזרים לסימטאות ולרחובות הצדדיים בכל חלקי העיר. כל

האוניות חייבות להישאר בנמל בשבת. כשעה לפני שקיעת החמה שוממים הרחובות, כל איש בביתו מתכוון לשבת. בתי הכנסת בעיר מרובים, וכמה מהם עתיקים מאוד ומפורסמים מאוד. מאות אורות נוצצים במדרוני ההר, בכל בית יהודי מוארים החלונות, אור יקרות שאין לתאר יפה ממנו מקדם את שבת המלכה... המחבר מסיים את הספר בתקווה להתאוששות הקהילה היהודית אחרי מלחמת העולם הראשונה והשריפה הגדולה שפגעה בה קשות, אך לא הוא ולא אנחנו זכינו לכך - מצב הקהילה לא השתפר בשנים הבאות, והיא חרבה כליל כאשר כבשו הנאצים את העיר וגירשו את כל תושביה היהודים למחנות ריכוז. הספר הזה נשאר כמצבה חיה ומוזהירה לקהילת יהודי סלוניקי רגע לפני ירידתה מהמפה, ויפה שתורגם ללשון הקודש ויצא לאור מחדש מתוקן ומוער.

כבשונו של פולמוס. פרקים בספרות הפולמוס בין רבנים למשכילים בליטא במאה התשע עשה. יהודה פרידלנדר. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ז. 332 עמ'. (03-5318575)

פרופ' פרידלנדר הוא מומחה בתולדות הספרות העברית של העת החדשה. הוא עוסק בעיקר בסוגות ספרותיות, ומחבב ביותר פולמוסים שנתלקחו בדורות האחרונים בין החדשנים לבין שומרי המסורת. ספר זה הוא לקט מאמרים שלו שעוסק בכתיבה פולמוסית משני הצדדים - ה'משכילי' וה'חרדי', בכתיבים שנכתבו בסאטירה מושחזת (בעיקר מהצד המשכילי), על פולמוס שמן הזית שהתעורר בעקבות חשש (מופרז כנראה) ששמן הזית המיובא למזרח אירופה מכיל גם שומן חזיר, לא פחות! על ר' יוסף זכריה שטרן משעוועל שהיה מראשי הנאבקים בהשכלה ובפעולותיה, על לילינבלום ועל חבריו המשכילים ונסינם לעשות שינויים בדת, ועוד.

אוצר המנהגים והמסורות לקהילות תאפילאלת/סג'למאסא. מאיר נזרי. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ח. 527 עמ'. (03-5318575)

לא רבים מהיהודים שאינם יוצאי מרוקו שמעו על קהילת תאפילאלת, למרות שמדובר בקהילה קדושה בת למעלה מאלף שנים! העיר הזו והישובים סביבה היו מקום גידולם הפיסי והרוחני של רבבות יהודים יקרים, שנשאו ברמה את יהדותם בימים טובים ובימים פחות טובים. במקורה נקראה העיר, הנמצאת במזרח מרוקו סמוך לגבול אלג'יריה, בשם סג'למאסא, וזה היה השם ה'יהודי' שנשתמר בגיטין ובשטרות אחרים עד הדור האחרון. גם תלמידי חכמים רבים גידלה העיר הזו במשך הדורות, והמפורסמים שבהם הם הרבנים לבית משפחת אביחצירא. אולם קהילת תאפילאלת ובנותיה חדלו להתקיים באחת, כאשר תוך שנים ספורות, בעשור השני והשלישי להקמת מדינת ישראל, עלו ארצה כמעט כל תושבי האיזור, והשאירו אותו ריק מיהודיו. באופן טבעי התפזרו יוצאי תאפילאלת בין קהילות יוצאי צפון אפריקה בארץ, והייחוד היהודי והתרבותי המיוחד שלהן כמעט נעלם. עתה קם בן העיר, ד"ר מאיר נזרי, בן משפחת רבנים, והחליט לעשות מעשה, ולאסוף למקום אחד את מנהגי התפילה והמועדים ומעגלי החיים והחברה באופן שיטתי ומסודר, עם מקורות והשוואות.

כך זה שיצא זה עתה רושם בקפדנות את כל המנהגים הייחודיים לעיר והישובים סביבה, והוא משמש למעשה מעין סיכום מפורט של שני הכרכים הראשונים של סדרה זו (תשע"ג-תשע"ו) המוקדשים להיסטוריה של הקהילה ולמנהגים שהיו מקובלים בה במשך מאות שנים, מהלידה ועד לפטירה ובכל ימות השנה, כולל תיעוד של קהילות ואישים, ומחקרים ומקורות קטנים וגדולים רבים מספור. הכרכים הראשונים כוללים גם דרושים ופיוטים וקיינות שנוצרו בעיר והיו חלק מיהדותה, עם פירושים ומקורות והערות והפניות, כולל תיעוד מקיף שמקורו באלפי מסמכים ומקורות בכתב ומאות עדויות בעל פה שנגבו מזקני העיר וחכמיה. בכרך השני רואים אור לראשונה כמה מהדורות המלוות במבואות ובתרגום ערבי יהודי: הגדה של פסח בנוסח העברי ובתרגומה הערבי יהודי נוסח תאפילאלת, תיקון פסח הקרוי צ'היר הכולל מדרשים ופיוטים והפטרות בשלושה נוסחים: עברי, ארמי ו'שרח' בערבית יהודית, והפטרה של תשעה באב בשלושה נוסחים: נוסח הפטרה המקראי, הפירוש המדרשי הרחב הכתוב במקורו בערבית יהודית מקורית, והתרגום העברי החדש של המהדיר. כל החומר הנדיר הזה היה נידון לאבדון לולא מלאכתו של ד"ר נזרי. המחבר מתאר באופן מרגש איך הגיע בשנת תשכ"ד כנער לבית הוריו בחופשת החגים מהישיבה שבה למד בצפון מרוקו, ופתאום ראה כמו עיניו עיר מתרוקנת מתושביה, לצערם של השכנים הגויים שתמהו מה ראו שכניהם הטובים לעזוב אותם לפתע פתאום, למרות היחסים המתוקנים וההגונים ששררו בינם לבין יהודי האיזור. אפילו מלך מרוקו מוחמד החמישי, שזוכה לתואר 'ז'ל' ע"י המחבר - ולאז מילתא זוטרתא היא, תמה פעם-אחר-פעם מדוע עוזבים יהודי מרוקו ברבבותיהם, ולא הבין שהחיבה לארץ הקודש והציפייה לגאולה שלמה הם אלו שגרמו ליהודים לעזוב הכל ולשאת ציונה נס ודגל. ד"ר נזרי מספר שאביו הרב זצ"ל גנו סמוך לפני העליה ארצה את קובצי כתיב היד שבהם היו רשומים קיינות מיוחדות שנאמרו בימי בין המצרים בקהילה, בהנחה ברורה שלא יהיה בהם עוד צורך בארץ המובטחת... הכרך הזה פותח במבואות שמהווים למעשה גם סיכום של העבודה הענקית הטמונה באלפיים הדפים שבשלושת הכרכים האלו, במנהגים שנהגו בקהילה במעגל השנה, במעגל האדם - נישואין, יבום, ברית מילה, אבלות וכו', ובמעגל החברה - שמות וכינויים, מעמד האשה, מנהגי הירושה ועוד. החלק הרביעי בספר עוסק בהשוואות בין מנהגי איזור זה לבין קהילות מרוקו האחרות, רישום השפעת הקבלה על מנהגי העיר והאיזור, ועוד. הכרך מסתיים ברשימת מקורות, כתבי יד, מסרנים, קהילות ואישים, ומפתחות מפורטים. יש לשבח את המחבר שבחריצות מופלגת ובדיק קפדני שמר לדורות אוצר בלום שהיה עלול לרדת לתהום הנשייה, זיכרון לדורות לקהילה קדושה בת כאלף מאתיים שנה שנעקרה כולה לארץ הקודש עם ראשית צמיחת גאולתנו.

עקבי פרשת השבוע. טיוטות שיעורים. אברהם יעקב גולדמינץ. ירושלים, תשע"ח. 384 עמ'. (054-8469655)

ארגון 'אחיעזר' עוסק בין השאר בארגון שיעורים קצרים במקומות עבודה במהלך השבוע, מה שמעלה את הרמה התורנית והמוסרית של המשתתפים, מגבש אותם ומשמח אותם. הרב אב"י גולדמינץ, בוגר ישיבת שעלבים, הוא אברך ותיק בישיבת מיר ומהחוקרים המנוסים במכון

שלמה אומן, ונוסף לספרים שההדיר גם חיבר כמה חיבורים בענייני הלכה שונים - קידוש החודש, טומאת מת, כיבוד הורים, הלכות הצלה ועוד. בין שאר עיסוקיו בהפצת תורה בכתב ובעל-פה הוא מקדיש מזמנו ללמד שיעורים קצרים כסדר הפרשות בכמה מקומות עבודה בירושלים במסגרת 'אחיעזר' הנ"ל, ופירותיהם הוא ספרון חביב זה, המלא וגדוש בחומר הלכתי ואגדתי, בסיפורים מעוררי עניין ובפירושים לתורה, הכל בשפה ברורה ופשוטה וקליטה. כך למשל בעמ' 185 הוא מברר את המשמעות המעשית של הסימן 'נרצה' בליל הסדר, שלכאורה אינו אלא סיום נאה ולא הוראה, בניגוד לסימנים האחרים. לדעתו הסימן הזה דומה לנעילת השערים הניסית בסוף ההתארגנות להקרכת קרבן פסח בבית המקדש, שהיא סימן של השראת שכנה ושל קבלת עבודתנו ברצון ע"י ריבונו של עולם. כך גם בסוף ליל הסדר מצפה מאתנו מחבר הסימנים שנרגיש בפועל שהצלחנו לקיים את מצוות הסדר, ובעיקר את מצות חינוך הדור הבא שבה, באופן מוצלח, כך שנוכל להרגיש כביכול מעין 'השראת שכנה' וקבלה של עבודתנו ע"י אבינו שבשמים. דברים היוצאים מהלב ונכנסים אל הלב.

מחיל אל חיל. לימוד תורה יומי לחייל. שעלבים, הוצאת משעול, תשע"ח. כ-400 עמ'. (08-9296520)

בימים הקרובים מתגייסים בחורי שיעור ב' ברבות מיישובות ההסדר לשירות בן ט"ז חודשים ביחידות השדה השונות. אחד האתגרים העומדים לפני חייל בן ישיבה בצה"ל הוא הרצון והחיוב ללמוד תורה כל יום למרות הזמן הדחוק והלחץ הפיסי והנפשי בחודשי האימונים והשירות המבצעי, וכמובן שהדבר תלוי בנסיבות, במצב ובמוצב... כמסורת שכבר יש לה חזקה נטלו על עצמם בני השיעור בישיבת שעלבים להכין לעצמם ולחבריהם ככל ישיבות ההסדר 'ספר כיס' ובו עמוד ליום עם דברי תורה והלכה, פרשנות ומחשבה, זמני היום בהלכה ועוד, שנכתבו ונלקטו על ידיהם וע"י רבניהם וחבריהם, ויש בהם טעם של בית המדרש שממנו יצאו ואליו ישובו בעז"ה לחיים ולשלום. בשעת הדחק אדם יוצא ידי חובת מצות תלמוד תורה אף באמירת קריאת שמע, והדף היומי הזה אינו לימוד של בית מדרש - אך הוא יהווה עבור החיילים בשנה הקרובה ברירת מחדל מינימלית, שתיתן טעם של 'עוד' ותגרום בוודאי לרבים להוסיף ולהתחזק בתלמוד תורה בכל שעה פנויה מן היום ומן הלילה. זוהי מתנה נאה של בני שיעור ב' בישיבת שעלבים לחבריהם המתגייסים לעבודת הקודש, צאו לשלום ושובו בשלום. ה' איש מלחמה.

עולת ראייה על סימני ליל הסדר. עם ביאור תורת העולה מאת הרב מאיר יהושע מגנס. ירושלים, מכון הרצ"ה, תשע"ח. קצב עמ'. (02-6515811)

בשנת תשס"ו הוציא לאור הרב מגנס, מבכירי הר"מים בישיבת מרכז הרב, קונטרס ובו ביאוריו על דברי מרן הרב זצ"ל על חלק מההגדה של פסח כפי שהם פורסמו ב'עולת ראייה'. דבריו עשו רושם על אהבי תורת הרב והספר אזל מזמן, ועתה הוציא הרב מגנס לאור מהדורה חדשה ומתוקנת של חיבורו עם הוספות רבות. כתלמידים המובהק של הרצ"ה זצ"ל ושל רבי

אברהם שפירא זצ"ל ושל שאר ראשי הישיבה, וכתלמיד וכו"מ בשיבה שנים רבות, מכיר הרב מגנס היטב את רוחה של הישיבה שהיא המשך ישיר של רוחו של מרן הרב זצ"ל, והוא מעיד בהקדמת הספר שאור התורה שבישיבת 'מרכז הרב' מאיר עתה למרחוק בדיוק כפי שחזו ושאו ראייה זצ"ל. בהתאם לרוח זו למד ושנה ושילש הרב מגנס עם קבוצת תלמידים ותיקים את דברי הרב על סימני ליל הסדר, ומצא בהם פנינים. כך למשל הוא מסביר שעל פי דברי הרב מצות אכילת כזית מצה לאפיקומן מכונה 'צפון', מוסתר, מפני שהחיים העליונים הם לעת עתה נשגבים מסדרי העולם הרגילים, ולכן אכילת מצת האפיקומן היא מעשה גבוה בהרבה מאשר אכילת מצת המצוה המבטאת את חירותנו בעולם הזה, וגם מאכילת המצה ב'כורך' המציינת קבלת עול מלכות שמים. לעומתן האכילה 'על השובע' מסמלת אכילה בקדושה עליונה בלי נגיעות בענייני העולם הזה, ויש בה כעין סגירת מעגל וחיבור של העניין האלוקי עם הטבע הישראלי הנפשי הקדוש ברוחו של אליהו הנביא מבשר הגאולה האחרונה, וכל העניין מוסבר שם באורך. דברים עמוקים ומרוממים.

בין קודש לחול. יחסו של הרב קוק למדע, לטכנולוגיה, לחינוך ולחברה. איתן קופמן. קרית ארבע, מעמק חברון, תשע"ח. 351 עמ'. (052-8109946)

הרב קופמן מלמד במכינה בעלי ובמוסדות אחרים, ובמשך שנים העביר שיעורים רבים בנושא החיבור בין קודש לחול ובין חיי המעשה לחיי הרוח, ודן גם בשאלות כבודות שמציקות לצעירים רבים הקשורות לתחום הזה - תורה ומדע, טבע ונס, אבולוציה, ההלכה והחיים, אמונה ומציאות, הרוחניות שבחומר, חינוך לטבעיות ולקדושה, ועוד ועוד, ובמשך השנים העלה אותם על הכתב. רוב דבריו מבוססים על כתבי מרן הרב זצ"ל, וציטוטים ממנו מפוזרים לאורך כל הספר. השילוב של המקורות ה'כבדים' יחסית מדברי הרב וההסברים הנוחים והזורמים של המחבר מוצלח ביותר, והקריאה בספר זורמת למרות הנושאים הסבוכים שמנותחים בו, נושאים שהם ביסודות חיינו ואמונתנו.

החסיד האחרון. ר' ישראל יצחק קיהן זצ"ל, אחרון חסידי האדמו"ר רבי קלונימוס קלמיש שפירא מפיאסצ'נה הי"ד. ערך: שחר זאב קיהן. מודיעין, תשע"ז. 241 עמ'. (sharen200@gmail.com)

הרב קיהן משמש כר"מ בישיבת ההסדר בעיר מודיעין. כמו רבים גם הוא נכד לניצולי שואה, אבל שלא כמו רבים אחרים הוא הצליח לדובב את סבו, ולא רק על חייו מאז לידתו בלודז' שבפולין במשפחה שהייתה מקושרת לחסידויות קו'ניץ וגור, ועל תקופת היותו תלמיד קרוב של הרבי מפיאסצ'נה - אלא גם על הימים הקשים בשואה, על האמונה העזה בה' ובישועתו ששרדה את כל הצרות והכאבים והספיקות, ועל נס ההישרדות, העליה לארץ והלחימה עליה, ועל בניית בית גדול ומלא זרע אשר ברך ה'. הרב שחר מספר את הדברים בצורה מרתקת וחכמה; זהו גם ספר היסטוריה, ובסוף הספר אף נוסף נספח של הרחבות היסטוריות חשובות - אבל בעיקר ספר מלא אמונה ובטחון וסיפורי ניסים וגבורות ונפלאות בימינו ממש.

שו"ת אורחותיך למדני. חלק רביעי. יותר ממאה ושישים שאלות ותשובות בארבע חלקי שו"ע. ירושלים, תשע"ה. תקסד עמ'. (02-5827966)

כבר נודע בין בני התורה קיומו של ת"ח נסתר שגר כנראה בלונדון שבאנגליה וחפץ בעילום שמו, נדרש לשואליו בענייני הלכה במייל בכתובת orlamdeni@hotmail.com, וכמעשה פלאים משיב לשאלות מורכבות תוך שעות ועובר ומעיר על קונטרסים כבדים תוך ימים. גם ספרים כבר הוציא לאור, בהם שו"ת אורחותיך למדני. כך גדול ורחב זה הוא הרביעי בסדרה, וכמה מהתשובות הנמצאות בו הם למעשה קונטרסי הערות על ספרים ששלחו לו מחברים לפני הדפסתם, כדי שהם יסיפו ויתקנו על פי דבריו עוד לפני שיראו את אור הדפוס, והועיל בכך הרב המחבר הרבה. בהקדמה הוא מתאר את גדלותו של הרב עובדיה יוסף זצ"ל שנפטר בזמן כתיבת הספר, שגם הסכים על ספרים קודמים של המחבר וכנראה הכירו והוקירו. התשובה האחרונה בספר מופנית לשואל ד"ר סודי נמיר, 'הרופא של גוש קטיף' ועתה בקרית ארבע, שביקש לברר את הטעמים להבדלי הלשוניות בתורה בין סיפור הלוחות הראשונים לבין הלוחות השניים, והמחבר משיב לו באריכות, וחותם: 'ואסיים באהבה רבה, מחבר הספר אורחותיך למדני'.

פרסום ספרים חדשים ומודעות תורניות בגיליונות 'המעין'

מערכת 'המעין' מזמינה את המו"לים ומחברי הספרים לפרסם את ספריהם, צילום כריכה או שער וכן טקסט קצר של תיאור הספר, בגיליונות 'המעין'.

כתב העת 'המעין' מופץ כל שלושה חודשים במאות עותקים למנויים, לרבנים ולמוסדות תורה וחינוך, והוא נמצא ברוב הספריות התורניות הגדולות. נוסף על כך קיימים מאות מנויים אינטרנטיים, וגיליונות 'המעין' נמצאים גם באתר המכון ואלפים נכנסים לאתר כדי לקרוא בהם. 'המעין' גם מוכנס באופן שיטתי למאגר הספרים 'אוצר החכמה' ולאחר האינטרנטי שלו, וכן לאתר היברובוקס. למעשה מדובר בפרסום שנשאר אקטיבי במשך שנים רבות.

הגיליון מודפס בגוויני שחור לבן, אולם במאגרים האינטרנטיים הצילומיים והסריקות הצבעוניים עומדים בצבעם המקורי.

לכבוד השקת השירות המחירים סמליים ממש: פרסום על רבע עמוד 250 ש"ח, על עמוד שלם 890 ש"ח (ראה דוגמא לפרסום ספר בעמ' 59 ובעמ' 107).

מערכת 'המעין'